

IGOR STRAWINSKY (1882 - 1971)   SYMPHONIE DE PSAUMES (1930)

De Psalmensymfonie ontstond uit een verzoek om een symfonisch werk voor het vijftigjarig bestaan van de Boston Symphony Orchestra o.l.v. Sergej Kussevitzky en ging in december 1930 in première. De oorspronkelijke instrumentatie omvat 34 partijen/instrumenten, merendeels enkelvoudig bezette blazers, waaronder reeds twee piano's maar - opmerkelijk genoeg - geen kinstrijkers, het hart van een symfonie orkest. Omdat Strawinsky zelf reeds diverse orkestwerken met succes bewerkte voor twee tot vier piano's heeft Eildert Beeftink van de orkest-partij van de Psalmensymfonie de bewerking voor 2 piano's en pauken gemaakt die u vanavond, in wereldpremière, hoort.

Het stuk geldt als één der eerste en karakteristieke voorbeelden van Strawinsky's neo-classicisme, de twintigste eeuwse stroming die zijn inspiratie zocht in het pré-romantische muzikale verleden van West-Europa: de Weense klassieken, de barok en de renaissance. Tonaliteit, evenwichtige vormen en heldere structuren, soberheid en emotionele afstandelijkheid worden gecombineerd met typisch 20ste eeuwse idiomaten zoals dissonanten, chromatiek, grillige ritmen en kruidige harmonieën.

De Psalmensymfonie is een religieus maar niet liturgisch werk: een antieke lofzang in neoklassieke vorm, een on-emotionele en onpersoonlijke geloofsuiting en geen lyrische expressie van individuele religieuze gevoelens of ervaringen, en daarin dus meer oosters-Byzantijns dan westers-individualistisch geïnspireerd. Het is, aldus Strawinsky, ook geen symfonie waarin psalmteksten worden gezongen, maar het symfonisch zingen van de psalmen zelf. Het stuk doet ook geen pogingen tot uitbeelding van de betekenis van tekst; de tekst wordt (zoals vooral in het laatste deel blijkt) zelfs ontdaan van zijn gesproken eigenschappen als klemtonen en accent, de tekst zelf is het symbool, dat niet ook nog hoeft te worden uitgebeeld. Wanneer in de door zovele componisten getoonzette Psalm 150, de tekst van het laatste deel, sprake is van trompetten, harpen, strijkers, fluiten en andere instrumenten worden deze begrippen door Strawinsky juist niet door een optreden van de betreffende instrumenten onderstreept. Koor en orkest worden in het stuk behandeld als twee gelijkwaardige ensembles, geen van beide heeft een verdubbelende of begeleidende rol.

Het werk is veeleer hoog-barok dan klassiek, wat in het bijzonder blijkt uit de door Bach geïnspireerde dubbel-fuga als middendeel. Poulenc karakteriseerde de Psalmensymfonie als 'een werk zonder grootspraak', 'een werk van vrede' en eindigde zijn recensie met de woorden 'Ik groet u, Jean-Sébastien Strawinsky'; Höweler noemt het na de laat-romantische expressieve overkill een stuk van een 'monumentale askese'.

Het bestaat uit drie delen, van achtereenvolgens ongeveer 3, 6 en 9 minuten, die zonder onderbreking moeten worden uitgevoerd. De psalmteksten zijn ontleend aan de oude latijnse (Vulgaat-)vertaling:

1. *Prelude*: Psalm 39:13-14
2. *Double Fugue*: Psalm 40:2-4
3. *Allegro symphonique*: Psalm 150

De teksten zelf reeds verraden een overkoepelende structuur: in antwoord op het gebed van Deel 1 geeft de Heer in Deel 2 een nieuw lied dat tenslotte in Deel 3 wordt aangeheven. Ook is er een strakke thematische of motivische samenhang die over alle drie de delen heen grijpt: vrijwel alle motieven zijn afgeleid van slechts één melodische kiemcel van vier tonen: twee kleine tertsen, gescheiden door een grote: b, d, bes, cis.

I. PRÉLUDE, Psalm 39:13-14, het kortste deel, een gebed vanuit een troosteloze situatie. Na instrumentale arpeggio-figures introduceren de alten de tekst als een klaaglijke lamentatie in kleine seconden, begeleid door de vier-noten kiemcel, als ostinate figuur: een sombere processie.

*Exaudi orationem meam, Domine,
et deprecationem meam:
auribus percipe lacrimas meas.
Ne sileas, quoniam advena
ego sum apud te, et peregrinus,
sicut omnes patres mei.
Remitte mihi,
ut refrigerer
Priusquam abeam et amplius non ero.*

Hoor mijn gebed, Heer,
en mijn smeken:
zwijg niet bij mijn tranen.
want ik ben een vreemdeling voor U,
een bijwoner
zoals al mijn vaderen.
Wend Uw blik van mij af,
opdat ik mij weer verblijde,
voor ik heenga en niet meer ben.

II. DOUBLE FUGUE, Psalm 40:2-4, in een sfeer van opluchting en zekerheid: de meest ordelijke muziek: *direxit gressus meos*, hij richtte mijn schreden: een dub-belfuga in de stijl van Bach, in vier delen:

1. Een lange, vierstemmige instrumentale fuga op het eerste thema van vijf maten dat is afgeleid van de vier-notenkiemcel door de derde te octaveren.
2. Het koor introduceert een tweede fuga-thema van vier maten, in de volgorde sopraan, alt, tenor, bas terwijl de instrumenten hun eerste fuga vervolgen.
3. Na een kort intermezzo van tenoren en bassen volgen twee stretto's, reeksen overlappende themainzetten: eerst door het koor a cappella en dan door de instrumenten.

4. *Et immisit*, door allen tegelijk, homofoon en fortissimo: 'een nieuw lied' klinkt hier op een barokiserend gepunkteerd ritme. Het slot is vocaal unisono en plotseling *piano*, terwijl de instrumentale bas de kop van het eerste thema, het tertsenmotief, herhaalt.

*Expectans expectavi Dominum,
et intendit mihi.
Et exaudivit preces meas;
et eduxit me de lacu miseriae,
et de luto faecis.
Et statuit super petram pedes meos:
et direxit gressus meos.
Et immisit in os meum canticum novum,
mond,
carmen Deo nostro.
Videbunt multi et timebunt;
et sperabunt in Domino.*

Vurig verwachtte ik de Heer,
en hij neigde zich tot mij.
En hij hoorde mijn smeekbeden;
en trok mij uit de kuil van verderf,
en uit het slijk van de modderpoel.
Hij stelde mijn voeten op een rots,
en gaf vastheid aan mijn schreden.
En hij gaf mij een nieuw lied in de
een lofzang aan onze God.
Mogen velen het zien en vrezen;
en vertrouwen op de Heer.

III. ALLEGRO SYMPHONIQUE, Psalm 150, de psalm die zoveel componisten tot uitbundige toonzettingen verleide. Maar Strawinsky begint met een gefluisterd *Alleluia* en een devoot *Laudate* dat aan het eind zal worden herhaald, als was het een gebedsformule. "God moet niet met snelle muziek en *forte* worden geprezen". Na een wervelend intermezzo herinnert de 'lamentatie' van het koor aan Deel I. De ongemakkelijke klemtonen in het hiernavolgende *Laudate Dominum* getuigen van het feit dat Strawinsky aanvankelijk de kerk-slavische tekst *Gospodi pomiluy* gebruikte, maar tevens van zijn opvatting dat het muzikale ritme niet ondergeschikt behoort te zijn aan de tekst als 'purely fonetic material'. Na een nieuw, 'wild' instrumentaal intermezzo klinkt het *Laudate eum* als canon tussen sopranen en bassen. Het slot is het meest expressieve gedeelte, dat klinkt als de koepel van een byzantijnse basiliek, met poly-ritmiek tussen koor (3/2-ritme) en de pauken (4/2-ritme) waardoor accenten voortdurend verschuiven.

*Alleluia.
Laudate Dominum in sanctis Ejus.
Laudate Eum in firmamento virtutis Ejus.
Laudate Eum in virtutibus Ejus.
Laudate Eum secundum
multitudinem magnitudinis Ejus.
Laudate Eum in sono tubae.
Laudate Eum in timpano et choro.*

Halleluja.
Looft God in zijn heiligdom.
Looft Hem in zijn machtig uitspannel
Looft Hem om zijn machtige daden.
Looft Hem om zijn geweldige grootheid.
Looft Hem met bazuingeschal.
Looft Hem met tamboerijn en reidans.

*Laudate Eum in cordis et organo
in cymbalis bene sonantibus.
in cymbalis jubilationis.
Omnis spiritus laudet Dominum.
Alleluia.*

Looft Hem met snarenspeel en fluit,
met welluidende cimbalen.
met schallende cimbalen.
Alles wat adem heeft love de Heer.
Halleluja.